

ایران در بحران زیست محیطی

(آوائے از پھنہ ہاک فلات ایران)

دکتر عطاء اللہ قبادیان

پائیز ۱۳۹۳

ایران در بحران زیست محیطی

(آوایی از پهنه های فلات ایران)

سروش‌نامه: قبادیان عطاءالله، (پروفسور) ۱۳۱۳

عنوان و نام پدیدآور: ایران در بحران زیست محیطی: (آوایی از پهنه‌های فلات ایران)/ تألیف عطاءالله قبادیان.

مشخصات نشر: تهران: رهیویان خرد، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۲۰۴ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۲۲۰۷-۹-۳

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: تخریب محیط زیست - ایران

موضوع: فلات ایران

رده بندی کتابخانه ملی: الف ۱۳۹۳ ق ۹ GE۱۶۰/۲

رده بندی دیویی: ۳۹۳/۷

شماره کتابشناسی ملی: ۴۶۷۷۷۲۹

دکتر عطاءالله قبادیان (پروفسور)

(علوم کشاورزی- علوم زمین)

نوبت و سال چاپ: نخست- ۱۳۹۳

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: نیما بابلسر

انتشارات رهیویان خرد

انتشارات شلفین

مرکز پخش: ساری، بلوار عسگری محمدیان، خیابان پژمان، انتشارات شلفین

۰۹۱۱۲۵۶۵۶۷۰

تلفن: ۰۲۱۷۷۸۰۳۶۱۸

۰۱۱۳۳۲۹۷۷۶۷

روی جلد: عکس ماهواره ای از فلات ایران

(Geodad.Cons.Eng.Co.)

ایران در بحران زیست محیطی (آوایی از پهنه‌های فلات ایران)

صفحه	فهرست مطالب
۱۵	در پاسخ به فریادهای پهنه فلات ایران
۱۵	پیام علوم محیطی به مردم عزیز ایران
۲۹	پیش‌گفتار
۳۱	مقدمه

فصل اول

خلاصه‌ای از شاخص‌های طبیعی فلات ایران

۳۳	مقدمه‌ای بر این فصل
۳۳	۱- سرزمینی خشک و کم باران روی کمربند خشک - نیمه خشک جهانی (نیم کره شمالی)
۳۶	۲- سرزمینی خشک در محاصره و متأثر از عوامل کویری
۳۷	۳- سرزمینی کوهستانی و ناآرام روی کمربند زلزله‌خیز جهانی
۴۰	۴- سرزمینی کوهستانی با ویژگی‌های زمین‌شناسی سطحی (ژئومورفولوژیکی)
۴۳	۵- سرزمینی خشک و کویری درگیر پدیده تخریبی رسوبات تبخیری
۴۷	۶- سرزمینی با غنی‌ترین ذخائر از منابع طبیعی معدنی و با بستری فقیر و بحرانی از منابع طبیعی زیستی
۴۹	۷- سرزمینی پهناور با محدودیت شدید اراضی قابل بهره‌برداری کشاورزی
۵۱	۸- سرزمینی خشک و پهناور در تنگنای منابع آبی قابل دسترسی
	۹- سرزمینی با پهنه‌های آبی منحصر به فرد شمال و جنوب درگیر و متأثر از بهره‌برداری‌های

۱۰- سرزمینی خشک و کم باران در انحصار پهنه‌های آنگشت‌شمار برکه‌های رو به‌انهدام آبی داخلی (عوامل مؤثر در آمایش و ساماندهی زیست محیطی)

۱۱- سرزمینی خشک و کویری با گستره‌ای از باتلاق‌های نمک تا کفه‌های شور

۱۲- سرزمینی خشک و کویری با پهنه‌هایی پوشیده از ریگ و شن روان

۱۳- سرزمینی خشک با شدیدترین پهنه‌های کویری

۱۴- سرزمینی خشک و کویری در برخورداری از شگفتی‌های آب و هوایی

۱۵- سرزمینی خشک اندر جلای نوار سبز شمال ایران

۱۶- مروری کوتاه در روند فعل و انفعالات اعمال شده بر جنگل‌های مازندران (شمال

ایران) از دهه ۲۰ ش. (یک دوره ۷ ساله)

۱۷- نگاهی گذرا بر عوامل مؤثر در نابودی جنگل‌های رو به‌انقراض مازندران

۱۸- مازندران (به‌عنوان معیادگاه زیست محیطی مردم ایران) در نگاهی از دریچه

واحدهای ژئوسیستمی

۱۹- نگاهی گذرا بر ارزیابی استعدادهای طبیعی فلات ایران

۲۰- نگاهی گذرا به‌روند فعالیت‌های زیستی در تابعیت شرایط متنوع اقلیمی پهنه فلات

فصل دوم

تحلیلی بر قابلیت‌ها و شرایط عرصه‌های زیستی پهنه فلات ایران

صفحه	فهرست مطالب
۹۹	۱- مقدمه‌ای بر این فصل
۱۰۰	۲- مروری کوتاه بر روند تکاملی روابط انسان با محیط
۱۰۲	۳- در نگاهی بر جایگاه منابع طبیعی زیستی
۱۰۸	۴- در نگاهی به سیستم زنجیره‌ای عوامل زیست محیطی
۱۰۹	۵- اهمیت منابع گیاهی در پایداری سیستم و تداوم چرخه‌ی حیات
۱۱۱	۶- در نگاهی به آمایش سرزمین (اساس دستیابی به توسعه پایدار)
۱۱۴	۷- اهمیت آمایشگری در ارزیابی‌های کلان فعالیت‌های زیستی - تولیدی فلات ایران
۱۱۵	۸- در راستای تابعیت از قانونمندی‌های طبیعت
۱۱۶	۹- نگاهی بر آمایشگری زمین‌شناسی سطحی در پهنه فلات ایران (به‌عنوان عرصه‌های زیستی)
۱۱۸	۱۰- آمایشگری بر پهنه‌های کویری در اندیشه مهار کویرهای ایران
۱۱۸	سرآغاز مطالعات کویرشناسی و رویای ورود به عرصه کویری
۱۲۱	در همگامی با طبیعت
۱۲۲	قرارگرفتن در بطن مطالعات
۱۲۶	در تداوم مطالعات کویرشناسی در پهنه فلات ایران
۱۳۱	ادامه مطالعات در استان خراسان
۱۳۶	ادامه مطالعات کویرشناسی در استان سیستان - بلوچستان و استان هرمزگان
۱۳۷	ادامه مطالعات در محدوده دریاچه نمک (حوزه آبریز قم)
۱۳۷	۱۱- آمایشگری در راستای کمک در ساماندهی بهره‌برداری‌های کشاورزی کشور (خود اتکایی غذایی)

- ۱۲- در راستای کمک در مهار و متعادل ساختن رشد جمعیت کشور ۱۴۳
- ۱۳- آمایشگری در راستای ساماندهی چرخه آبی فلات ایران ۱۴۸
- ۱۴- در راستای کمک در ساماندهی شهر تهران - مدلی برای شهرهای بزرگ ایران ۱۵۶
- ۱۵- آمایشگری چرخه آبی بر اساس واحدهای ژئوسیستمی ۱۶۲
- در توجه به محیط طبیعی چرخه آب ۱۶۲
- در توجه به فعالیت‌های حیاتی ۱۶۳
- در توجه به جابجایی آبی ۱۶۵
- ۱۶- در راستای جایگاه پوشش گیاهی در ساماندهی عرصه‌های زیستی و مهار عوامل کویری در پهنه فلات ایران ۱۶۶

فصل سوم

مروری کوتاه بر مطالعات علمی دهه‌های گذشته

در راستای گزارش هشدار دهنده حاضر

- مقدمه‌ای بر این فصل ۱۷۵
- الف: بررسی‌های علمی در حوزه‌ی خلیج فارس (پایگاه شماره ۱) ۱۷۸
- ۱- سیمای طبیعی استان خوزستان ۱۷۹
- ۱-۱- علل شور شدن زمین‌های خوزستان و راه جلوگیری آن ۱۷۹
- ۱-۲- بررسی آب‌های تحت‌الارضی خوزستان ۱۷۹
- ۱-۳- بررسی پدولوژی خوزستان ۱۷۹
- ۲- نگاهی بر فعل و انفعالات طبیعی گذشته و عوارض برجای مانده در پهنه خوزستان ۱۸۰
- ۳- در توجه به شرایط زیست محیطی استان خوزستان ۱۸۱
- ۴- در راستای فعالیت‌های زیستی - تولیدی استان خوزستان ۱۸۳
- ۵- در توجه به چرخه آبی استان خوزستان (از آبخیز تا آبگیر) ۱۸۷
- توصیه‌ها ۱۹۱

- ب: در ارائه تصویری از شرایط زمین‌شناسی سطحی (متمرکز در پدولوژی) در حوزه‌ی آب و هوایی مناطق خشک و نیمه خشک جهانی
۱۹۴
- ج: بررسی‌های علمی در فلات مرکزی ایران (پایگاه شماره‌های ۲ و ۳)
۱۹۵
- ۱- سیمای طبیعی استان یزد
۱۹۵
- ۱-۱- جمع‌بندی یک نمونه از سخنرانی‌ها و رهنمودهای کارشناسی
۱۹۷
- ۲- سیمای طبیعی استان کرمان
۲۰۳
- ۲-۱- ارزیابی منابع آبی استان کرمان (گزارش اواخر دهه ۶۰ ش. به استانداری) ۲۰۶
- ۲-۲- در نگاهی به موقعیت منابع طبیعی استان کرمان ۲۱۱
- د- بررسی‌های علمی در کل پهنه فلات ایران (پایگاه‌های مطالعاتی شماره ۱ تا ۴)
۲۲۲
- ۱- سیمای طبیعی فلات ایران
۲۲۵
- ۱-۱- ارزیابی اجمالی منابع آبی فلات ایران از تولید تا مصرف در اواخر دهه ۶۰ ش. ۲۲۶
- س- بررسی‌های علمی در حوزه آبریز قم متمرکز در استان تهران: از مراکز جمعیتی تا عرصه‌های زیستی - تولیدی (پایگاه شماره ۴)
۲۲۹
- ۱- سیمای طبیعی استان تهران کتاب اول: منطقه دماوند (مدلی برای حوزه‌های آبخیز و کمربند زیست محیطی استان تهران)
۲۳۱
- ۱-۱- گزارش هشداردهنده در رابطه با آبخیزهای استان تهران در اوایل دهه ۷۰ ش. ۲۳۲
- ۲- سیمای طبیعی استان تهران کتاب دوم: با تأکید بر چرخه آبی از دیدگاه برنامه‌ریزی و طراحی شهری و منطقه‌ای
۲۴۲
- ۲-۱- گزارش هشدار دهنده از روند بحرانی حوزه آبی سدهای تأمین‌کننده آب تهران (زمستان ۱۳۷۲)
۲۴۴
- ۳- گزارش اجمالی از استان مرکزی، مدلی برای دیگر مراکز جمعیتی حوزه‌ی آبریز قم (آغاز دهه ۷۰ ش.)
۲۴۵

فصل چهارم

عناوین کتاب‌های تحقیقاتی مورد بحث فصل سوم

صفحه	فهرست مطالب
	<u>حوزه خلیج فارس</u>
۲۵۶	استان خوزستان
	<u>حوزه مرکزی فلات ایران</u>
۲۶۹	استان یزد
۲۷۵	استان کرمان
	<u>کل فلات ایران</u>
۲۷۹	سیمای طبیعی فلات ایران
	<u>حوزه آبریز قم</u>
۲۸۹	استان تهران

فهرست ترسیم‌ها

صفحه

- ۱ - فلات ایران روی کمربند خشک جهان ۳۴
- ۲ - نمودار نسبت تبخیر سالیانه به باران سالیانه حوزه‌های آبریز فلات ایران ۳۵
- ۳ - پراکندگی کفه‌های کویری در پهنه فلات ایران ۳۶
- ۳ - فلات مرکزی ایران به عنوان کانون قدرتمند ... گسترش کویر ۳۷
- ۴ - فلات ایران روی خط کمربندی زلزله‌خیز جهان ۳۸
- ۴ - نمای کلی گسل‌های اصلی فلات ایران ۳۸
- ۵ - موقعیت عمودی رشته کوه‌ها و برکه‌های داخلی فلات ایران ۳۹
- ۵ - فلات ایران تحت محاصره دو توده ماسیو هند و عربی ۳۹
- ۶ - سیستم زهکشی حوزه مرکزی فلات بزرگ ایران ۴۱
- ۶ - فلات مرکزی ایران جایگاه خشکترین دشت‌ها و شدیدترین پهنه‌های کویری ۴۱
- ۷ - چگونگی تأثیر رسوبات تثوّن (محل کچ و نمک‌های محلول) در شوری منابع آب و خاک فلات ایران ۴۴
- ۸ - نمودار مراحل مختلف نمک‌دار بودن دشت کویر از محور جندق دشت حلوان و بردسکن به‌مدخل پهنه‌های نمکی دشت کویر ۴۵
- ۹ - مقایسه شدت فرسایش خاک در پهنه فلات ایران با دو قاره اروپا و آفریقا (دهه ۸۰ م) ۵۰
- ۱۰ - میانگین تقریبی افت سالیانه سطح آب زیرزمینی فلات مرکزی ایران ۵۲
- ۱۱ - توزیع ۹۵ میلیارد متر مکعب آب‌های سطحی کشور در پهنه فلات ۵۴
- ۱۲ - نقل و انتقال تدریجی نمک از پهنه کفه‌های نمک به حوزه‌های اطراف ۶۷
- ۱۳ - مهار دریاچه‌ها به‌وسیله پوشش گیاهی به‌صورت کانون سازنده دشت‌ها ۶۸
- ۱۴ - ارزیابی قابلیت بازسازی منابع طبیعی پهنه فلات ایران ۹۳
- ۱۵ - تصویر کلی وضعیت آب و هوایی و پتانسیل‌های طبیعی حوزه مناسب منطقه جنگلی تا هسته کویر - پهنه فلات ۹۶

- ۱۶- نمودار فرضی از موقعیت کویر لوت، نفوذ و تأثیر انسان بر روی سیمای طبیعی آن
احتمالاً از نیمه دوم هلوسن تا عصر حاضر ۱۶۸
- ۱۷- ایجاد کمربندهای سبز حفاظتی اطراف شهرستان‌های استان تهران ۱۷۰
- ۱۸- موقعیت حوزه‌های آبخیز سدهای مخزنی تأمین‌کننده آب تهران ۱۷۱
- ۱۹- کشاورزی ایران در پناه پوشش گیاهی ۱۷۳

مقدمه:

گزارش حاضر یادآوری قصه‌های غمباری از کارهای تحقیقاتی گسترده دهه‌های اخیر در پهنه فلات ایران است که در همگامی و همراهی با دیگر متخصصان و کارشناسان دلسوخته این سرزمین مقدس پیگیر و به‌انجام رسانده‌ام. این مطالعات بر اساس آمایشگری سرزمین در جهت مهار بهره‌برداری‌های لجام‌گسیخته تا احیاء و ساماندهی بسترهای زیستی و تولیدی کشور متمرکز بوده است. اما بیان غم‌انگیز بودن قصه که امروز بهت‌زده در حسرت و حیرتم که ایران بر اساس ارزیابی‌های جهانی با شدیدترین روند تخریب منابع خود و با فاجعه‌بارترین شرایط زیستی دست‌بگریبان است، که از قابل لمس‌ترین این عوارض ظهور بحران کم‌آبی که حتی پاسخگوی نیاز جمعیت فعلی کشور هم نیست. با بیان دیگر ایران در وضعیت موجود در انهدام منابع زیستی و تولیدی خود در صدر اکثر کشورهای بحرانی جهان قرار دارد. بدیهی است این شرایط تأسف‌بار هرگز در شان و منزلت مردم بزرگ ایران نیست. کشوری که مردم آن از هزاران سال پیش به‌عنوان پیشکسوت در حراست از زمین (آب، خاک و هوا) و ایجاد فضای سبز در سرزمین‌های خشک را از جمله مقدسات مذهبی خود قرار داده بودند.

امروز با تأسف و اندوه فراوان با تحمل و پشت‌سر گذاشتن چالش‌های بی‌شمار حالا که دلشکسته و دیگر توانی برایم نمانده و فریادها هم به‌جایی نرسیده است، بالاخره آخرین هشدارها بر اساس این گزارش که معرف بخشی از دستاوردهای تحقیقاتی گذشته است برای آگاهی نسل جوان این سرزمین به تصویر کشیده، ارائه می‌گردد.

یادآوری می‌شود که پایه و اساس نحوه مدیریت و روند برخورد بر منابع ملی، امروز چون دهه‌های گذشته، به‌مراتب نامطلوب‌تر و گسترده‌تر شده است. امید است این گزارش هشداردهنده در بر انگیزختن هرچه بیشتر اندیشه فرهنگ‌سازی جامعه ایرانی

در حراست از بستر حیات و هستی رو به‌انهدام کشور مفید و مؤثر واقع شود. در این رابطه از خانواده بزرگ و پرمسئولیت مطبوعات ایران انتظار دارد تا گام‌های مؤثرتر و توجه بیشتری می‌ذول دارند. این گزارش در سه فصل هریک با مقدمه‌ای کوتاه به‌شرح فهرست مطالب تدوین گردیده است.

برای معرفی بخشی از انتشارات تحقیقاتی در پهنه فلات ایران که این گزارش از آن‌ها مایه گرفته، بطور جداگانه (فصل چهارم) تصویری از عین عناوین کتاب‌ها، همراه با فهرست مطالب ارائه می‌گردد.

عطاءاله قبادیان

پاییز ۱۳۹۳